

Alberto Mello, *Judaizm*, Mała Biblioteka Religii, Wydawnictwo WAM, tłum. K. Stopa, Kraków 2003, ss. 183

Na polskim rynku teologicznym pojawia się coraz więcej pozycji dotyczących judaizmu, przybliżających nie tylko obraz samej religii żydowskiej, ale dających podstawy do głębszego rozumienia wielu idei chrześcijańskich, zakorzenionych przecież w judaizmie. W przeciągu kilku ostatnich lat zainteresowanie judaistycznym dziedzictwem chrześcijaństwa stale rośnie. Związane jest to nie tylko z rozwojem dialogu chrześcijańsko-żydowskiego, ale także coraz większą świadomością wśród wyznawców Chrystusa korzeni chrześcijaństwa, które sięgają judaizmu. Powstają więc liczne publikacje traktujące o wzajemnych relacjach tych dwóch religii monoteistycznych, organizowane są sympozja i konferencje poświęcone tej tematyce, pojawiają się dokumenty Kościoła dotyczące relacji: judaizm – chrześcijaństwo. Warto wspomnieć choćby ostatni dokument Papieskiej Komisji Biblijnej *Naród żydowski i jego Święte Pisma w Biblii chrześcijańskiej*. Badacze proponują różne schematy czy modele, według których dążą do ukazania zasadniczych instytucji, wierzeń i praktyk zakorzenionych w religii Żydów. Każdy z przyjętych modeli składa się z różnych elementów, których nie można traktować jako oddzielne całości; przeciwnie, wszystkie na siebie wpływają i implikują się nawzajem. Tradycyjnym komponentom triady: świątynia – pisma – tradycja, przypisywano odmienne znaczenie nie tylko na linii Palestyna – diaspora”, ale również w różnych kręgach judaizmu zarówno palestyńskiego, jak i w rozproszeniu. Dla przykładu świątynia dla Żydów w Palestynie była rzeczywistością konkretną, wokół której skupiało się całe niemal ich życie religijne; w diasporze idea świątyni doczekała się pewnej metaforyzacji. Podobnie ma się rzecz z pismami; nie chodzi tylko o to, że różne środowiska inaczej interpretowały poszczególne księgi *Tory*, Proroków czy Pism, ale również o brak jednej formy Pism świętych; o ile bowiem Żydzi w Palestynie czytali je po hebrajsku, ich rodacy w diasporze, a wśród nich Filon z Aleksandrii i Józef Flawiusz, korzystali z tłumaczenia *Septuaginty* (LXX). Pozabiblijna tradycja ustna (później spisana) również zawiera kilka niespójnych interpretacji praktyk i wierzeń judaizmu.

Książka Alberto Mello zatytułowana *Judaizm* zajmuje się formą judaizmu, którą przybrał on po upadku świątyni jerozolimskiej, a więc po roku 70, kiedy to wojska rzymskie

pod wodzą Tytusa obległy Święte Miasto i podłożyły ogień pod przybytek. Judaizm palestyński sprzed tego okresu nie może być w pełni utożsamiany z myślą faryzejską. Jest prawdą, że faryzeusze mieli największy wpływ na sposób rozumienia Prawa, a w związku z tym również na praktyki judaizmu czasów Jezusa. Jednak nauczanie saduceuszy, esenicków czy zelotów również należy do dziedzictwa judaizmu faryzejskiego. Mianem faryzeuszów określa się członków tego ugrupowania przed r. 70. Spadkobiercami ich tradycji byli rabini, późniejsi twórcy *Miszny*, *Tosefty*, midraszów i *Talmudu*. Niektórzy nauczyciele byli więc zarówno faryzeuszami i rabinami. Johanan ben Zakkai był faryzeuszem, który przeżył wojnę Żydów przeciw Rzymowi, i był jednym z nauczycieli, którzy dali podwaliny rabinizmowi.

Książka Alberto Mello ukazuje kolejno w poszczególnych rozdziałach istotne komponenty judaizmu po-świątynnego: powtórne narodziny judaizmu – przełom w Jabne, *Tora* ustna, midrasze, idee teologiczne i zasady wiary, przykazania, mistykę oraz kreśli zasadnicze rysy relacji – judaizm-chrześcijaństwo. Autor zauważa we wstępie: „Niniejsza książeczka prezentuje judaizm postbiblijny, który ukształtował się po Jabne. Nie rezygnując ze swego głębokiego zakorzenienia biblijnego, judaizm rabiniczny zyskał własne i wyraźnie oryginalne rysy zwłaszcza w oczach chrześcijanina, pomimo wspólnego fundamentu w Piśmie świętym” (s. 6). Po Jabne niezwyklego znaczenia nabrało Prawo, również to przekazywane w tradycji ustnej. Wychodząc od Pięcioksięgu, Żydzi rozwinęli system prawny, który w pierwszej połowie I stulecia po Chr. rozszerzony był także przez prawa narzucone przez Rzymian. Można mówić w tym okresie o następujących obszarach prawa: miejscowe lub regionalne prawo zwyczajowe, oparte na ludowej pobożności; prawo pochodzące z tradycji religijnej (*Tora*); prawo poszczególnych prowincji; prawo każdorazowo wprowadzane przez poszczególnych władców, jeśli nie naruszało żydowskiego przepisu prawnego. Do literatury rabinicznej zaliczyć należy *Misznę*, *Gemarę*, *Toseftę*, midrasze i *Talmud* w jego dwóch redakcjach, palestyńskiej i babilońskiej. Troska o dokładny przekaz ustnego nauczania faryzeuszów i rabinów, którą odznacza się literatura rabiniczna, pozwala sięgnąć przede wszystkim do tradycji zakotwiczonych w pierwszych dziesięcioleciach I stulecia, a nawet w okresie wcześniejszym (ss. 9-58). Midrasze w swym podwójnym wymiarze, halachicznym i haggadycznym, stanowią żywą ilustrację aplikacji tekstów świętych w wymiarze codziennym. Ich analiza pozwala przybliżyć sposób kształtowania się religijnej tradycji judaizmu. Szczególną część literatury judaistycznej stanowią targumy. Są one tłumaczeniem (a często raczej parafrazą) aramejskim tekstu hebrajskiego Biblii (ss. 59-80). Omawiając główne idee teologiczne (ss. 81-102) i najistotniejsze przykazania, Mello zwraca uwagę na modlitwę wspólnotową, obowiązek świętowania szabatu i przepisy związane z obchodami różnych świąt (ss. 103-124). Rozdział dotyczący mistyki dotyka między innymi zagadnień kabały i chasydyzmu (ss. 125-150). Relacja judaizm – chrześcijaństwo ujęta została w ramy: pierwotny rozłam, Izrael i narody, Jezus a Izrael, ekumenizm korzeni i judaizm mesjański (ss. 151-172). Ostatnie strony książki przeznaczono na prezentację bibliografii wykorzystanej przy opracowywaniu poszczególnych rozdziałów. Wydaje się, że książkę Mello polecić należy każdemu, kto zainteresowany jest żydowskimi korzeniami chrześcijaństwa, a także każdemu, kto chciałby poznać procesy formujące judaizm po roku 70.